

Dit document is opgesteld naar aanleiding van het deelprogramma Wederopbouw van de visie Erfgoed en Ruimte en is een nadere uitwerking van de kernkwaliteiten zoals die genoemd zijn in bijlage 3 van de Visie Erfgoed en Ruimte.

Berkelland

Beltrum

Toonbeeld van de wederopbouw

Inhoud

Wederopbouw: tonen van een tijdperk	pagina 2
Methodiek en leeswijzer	pagina 3
Wederopbouwperiode	pagina 4
Vóór de wederopbouw	pagina 7
Ruimtelijke analyse	pagina 9
– Massa-ruimte	pagina 13
– Verkaveling	pagina 15
– Ontsluiting	pagina 17
– Water	pagina 19
– Groen	pagina 21
– Bebouwing	pagina 23
– Bijzondere elementen	pagina 25
Huidige situatie	pagina 27
Kernkwaliteiten	pagina 29

Wederopbouw: tonen van een tijdperk

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft in 2011 dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd en kunnen worden beschouwd als toonbeelden van de Wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (planmatig opgezette uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota Kiezen voor karakter, de rijksvisie op erfgoed en ruimte die op 15 juni 2011 door de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu namens het kabinet is aangeboden aan de Tweede en Eerste Kamer (TK 2010-2011, 32 156 nr. 29).

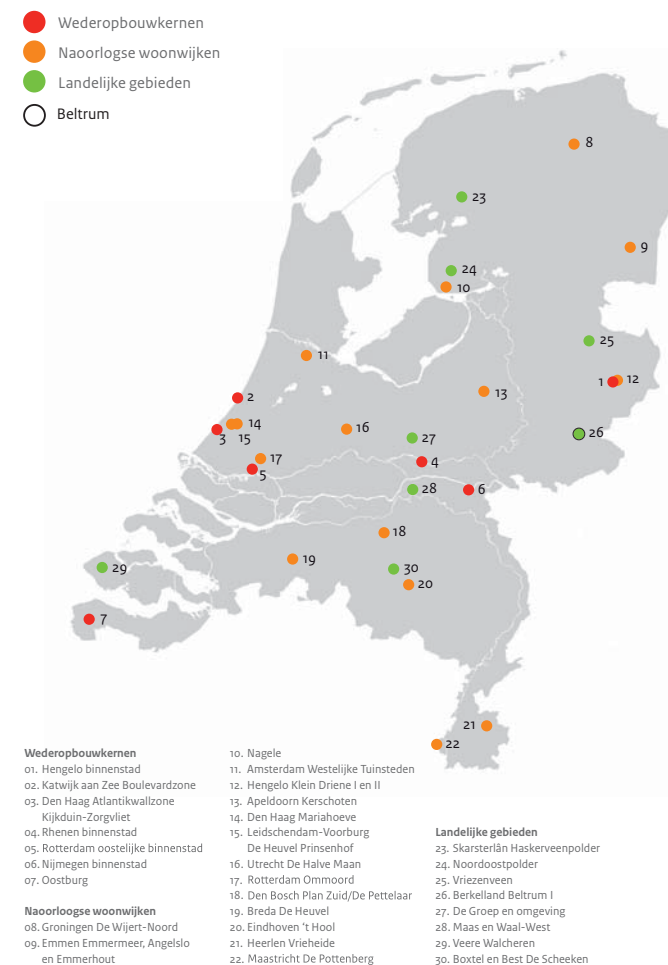
De selectie als wederopbouwgebied zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Daarnaast wil het Rijk stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de Wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven en als cultureel erfgoed een rol van betekenis spelen in de ruimtelijke ordening.

In lijn met de Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg (TK 2009-2010, 32 156 nr. 13) wordt hier in juridische zin invulling aangegeven – niet door aanwijzing als beschermd stads- of dorpsgezicht – maar als uitvloeisel van de verplichting om cultuurhistorie onderdeel te laten zijn van de belangenafweging in het kader van de totstandkoming van bestemmingsplannen, zoals opgenomen in artikel 3.1.6 lid 5 onder a van het Besluit ruimtelijke ordening.

Nu zo'n zestig jaar na de realisatie bouw of aanleg, zijn deze wederopbouwgebieden als gevolg van maatschappelijke en sociaaleconomische veranderingen, object van (ingrijpende) vernieuwingsoperaties. De uitdaging hierbij is om ontwikkelingen en vernieuwing hand-in-hand te laten gaan met het behoud van het bijzondere karakter van deze gebieden.

Kennis, inzicht en begrip van de cultuurhistorische waarden van de wederopbouwgebieden en hun ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis zijn van belang bij het maken van weloverwogen keuzes in de planvormingsprocessen. Dit gebiedsdocument is bedoeld ter ondersteuning hiervan en brengt de bijzondere kernkwaliteiten van Beltrum in beeld: de ruilverkaveling/ontginning van Beltrum.

30 wederopbouwgebieden

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Methodiek en leeswijzer

De methodiek is er op gericht de kernkwaliteiten uit de Wederopbouwperiode te analyseren en herkenbaar in beeld te brengen. Als basis voor de ruimtelijke analyse zijn bestaande studies gebruikt, waar nodig aangevuld met een veldbezoek om de bureaustudie te toetsen. In het colofon van dit document is opgenomen welke studies en rapporten als basis gebruikt zijn voor dit gebiedsdocument. De inhoudelijke focus van de gebiedsdocumenten ligt op de Wederopbouwperiode en de actuele situatie van het gebied. Om de context van de ontwikkelingen te begrijpen, zijn waar nodig relevante ontwikkelingen uit andere tijdsperiodes meegenomen in de analyse.

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de wederopbouwperiode in het algemeen en de specifieke ontwikkelingen met betrekking tot landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden) in het bijzonder. In de erna volgende hoofdstukken wordt ingezoomd op het onderhavige gebied en wordt door middel van een gebiedsanalyse geïdentificeerd wat de specifieke kernkwaliteiten zijn die dit gebied tot een wederopbouwgebied van nationaal belang maken.

Bron: Nationaal Archief

Wederopbouwperiode

Nederland maakte tussen 1945 en 1965 een ongekende transformatie door. In ruimtelijk, economisch en in sociaal-maatschappelijk opzicht veranderde ons land ingrijpend. Na de Tweede Wereldoorlog was veel landelijk gebied, gebouwde omgeving en infrastructuur zwaar beschadigd geraakt, stonden onder water of lagen compleet in puin. Het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw begon al in de oorlog. Steden en dorpen herrezen uit het puin dankzij krachtige samenwerking en een sterke centrale sturing. In deze periode zijn veel innovatieve en ongekende ontwerpen gerealiseerd, zowel bij stedelijk herstel en uitbreiding als bij de herinrichting van het landelijk gebied en de aanleg van nieuw land.

Vooroorlogse ontwikkelingen

Vóór de oorlog was er al de wens om het platteland te moderniseren. Nederland liep achter op het gebied van landbouwmechanisatie en landbouwgronden waren niet of nauwelijks ontsloten voor gemotoriseerd vervoer. Hiervoor werd het instrument ruilverkaveling ingezet om de inrichting van het landelijk gebied te verbeteren. In 1924 kwam hiervoor de eerste Ruilverkavelingswet tot stand. Er was vaak sprake van drie met elkaar samenhangende omstandigheden die nadelig werkten: versnipperd grondbezit, kleine, slecht bereikbare percelen en een slechte ontwatering. Door herverdeling van gronden ontstonden aaneengesloten eenheden grond.

Modernisering van de landbouw

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er grote politieke en maatschappelijke aandacht voor de modernisering van het platteland. Bovendien heerste er grote overeenstemming over het doel en het resultaat van de modernisering. Drijvende kracht achter de landbouwhervormingen was Sicco Mansholt, zelf boer en minister van Landbouw in zes kabinetten in de

periode 1945-1958. Waar in de jaren 20 en 30 nog volop ontginningen en inpolderingen plaatsvonden, werd tijdens de Wederopbouwperiode vooral ingezet op een effectievere en efficiëntere landbouw door schaalvergroting, rationalisering en modernisering van de agrarische bedrijfsvoering. Men richtte zich op agrarische productieverbetering. Het eerste doel hiervan was de eigen voedselvoorziening: met de Hongerwinter nog vers in het geheugen, wilde men Nederland zelfvoorzienend maken. Ten tweede was productieverbetering nodig voor de export van landbouwproducten. Het landelijk gebied speelde dan ook een belangrijke rol bij het herstel en de groei van de Nederlandse economie. Ten derde was de vernieuwing van de agrarische sector gericht op verbetering van de positie en leefomstandigheden van de boeren.

Ruilverkavelingen en het landschapsplan

Na 1945 werden ruilverkavelingen steeds omvangrijker en complexer, waardoor het bestaande juridische kader niet meer voldeed. De ruilverkavelingswet werd daarom in 1954 gewijzigd. Ruilverkavelingen die onder de nieuwe ruilverkavelingswet van 1954 vielen, werden daarom ook wel aangeduid als ruilverkavelingen 'nieuwe stijl'. Naast de belangen voor de agrarische sector voorzag de wet nu ook in diverse andere functies, zoals infrastructuur, recreatie, streekverbetering en ontgroning en natuur- en cultuurwaarden. Een 'landschapsplan' werd een verplicht onderdeel van ieder ontwerp voor een ruilverkaveling of herinrichting. Het landschapsplan had tot doel om een harmonie te vinden tussen de herstructurering van de landbouw en de inrichting van het landschap. Overigens was vanaf 1944 het opstellen van een landschapsplan in feite al gangbaar: zo werd hiermee als eerste in Walcheren geëxperimenteerd. Ook voor De Scheeken (1944) en Beltrum (1950) is een landschapsplan opgesteld. Bij de wetswijziging van 1954 is deze werkwijze formeel vastgelegd.

Grootschalige ruilverkaveling leidde tot de herinrichting van honderdduizenden hectares cultuurgrond. Verspreide percelen werden samengevoegd en nieuwe (landbouw)wegen zorgden voor een verbeterde ontsluiting. Aan deze wegen werden nieuwe boerderijen gevestigd. Een typerend kenmerk van veel ruilverkavelingsgebieden is dat veel naoorlogse boerderijen bij hun akkers en weilanden zijn gebouwd en niet meer in dorpen liggen. Maatregelen voor een betere ontwatering waren onder andere de aanleg van drainage, nieuwe gemalen, het rechte trekken en verdiepen van waterlopen, de aanleg van nieuwe waterlopen en diepploegen. Door het beplantingsplan was er ook aandacht voor beplanting langs de wegen en om en bij de erven. Om variatie en hiërarchie in het landschap aan te brengen werden verschillende soorten en dichtheden beplanting gebruikt.

Het platteland en de bevolking waren in de eerste helft van de twintigste eeuw sterk achter gebleven op de ontwikkeling in de steden. Naast de fysieke verbetering van gebieden werd daarom ook de sociale structuur verbeterd door middel van streekverbeteringsplannen. In de streekverbeteringsgebieden werd met overheidssteun met een voorlichtingsprogramma getracht het boerengezin te moderniseren. Er was aandacht voor plattelandsvrouwen in hun rol als boerin en huisvrouw. En met de scholing van agrariërs kon de bedrijfsmodernisering verbeterd worden.

Inrichting van nieuw land

Bij de inrichting speelden bodemreliëf, waterhuishouding, (beoogde) bebouwing en (verwacht) grondgebruik een rol. Ook werden cultuurhistorische elementen en structuren soms gehandhaafd en in het landschap opgenomen. Het gaat bijvoorbeeld om landschapselementen als eendenkooien, molens, dijken en boomlinten. Creatieve oplossingen van

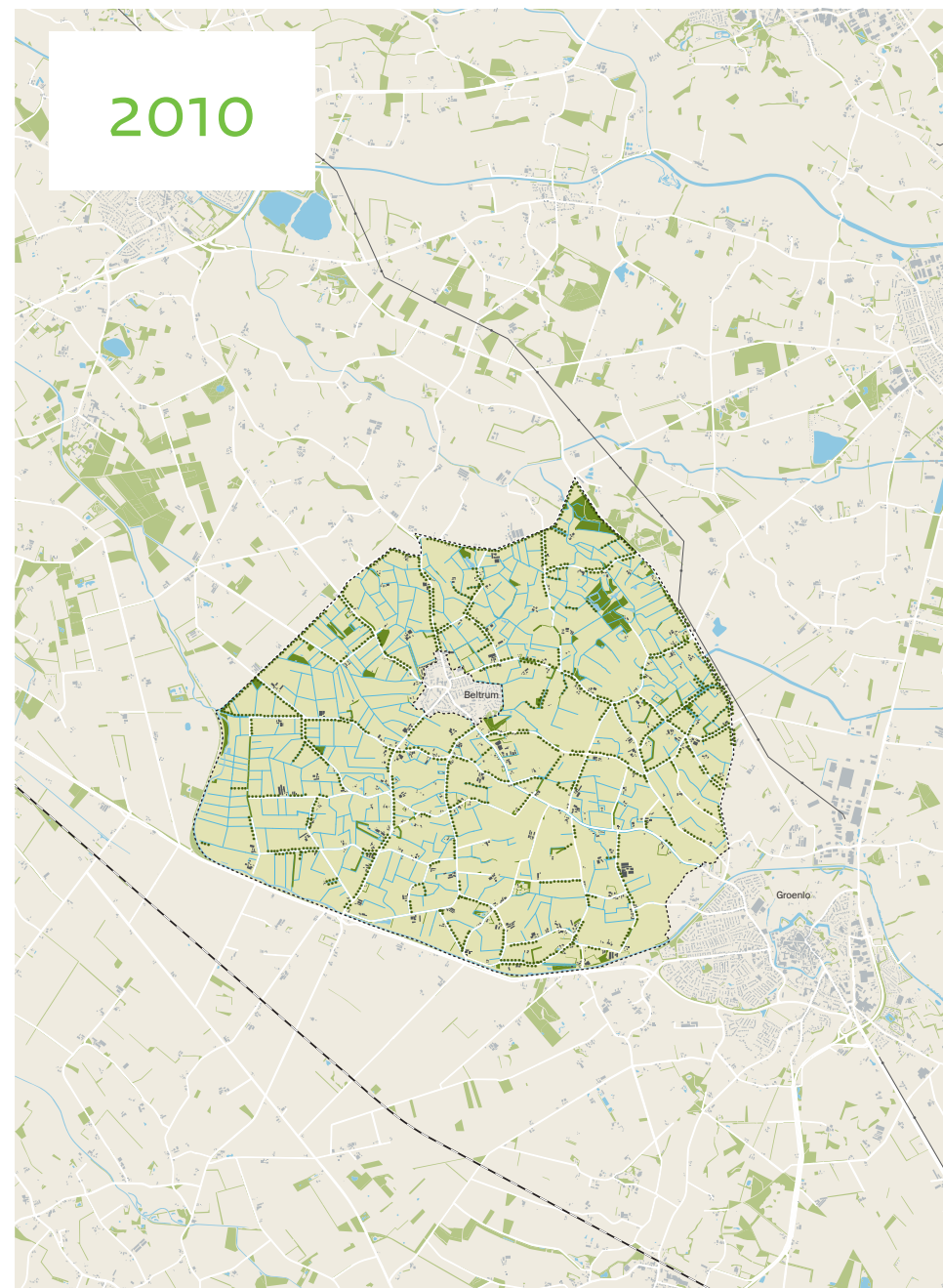
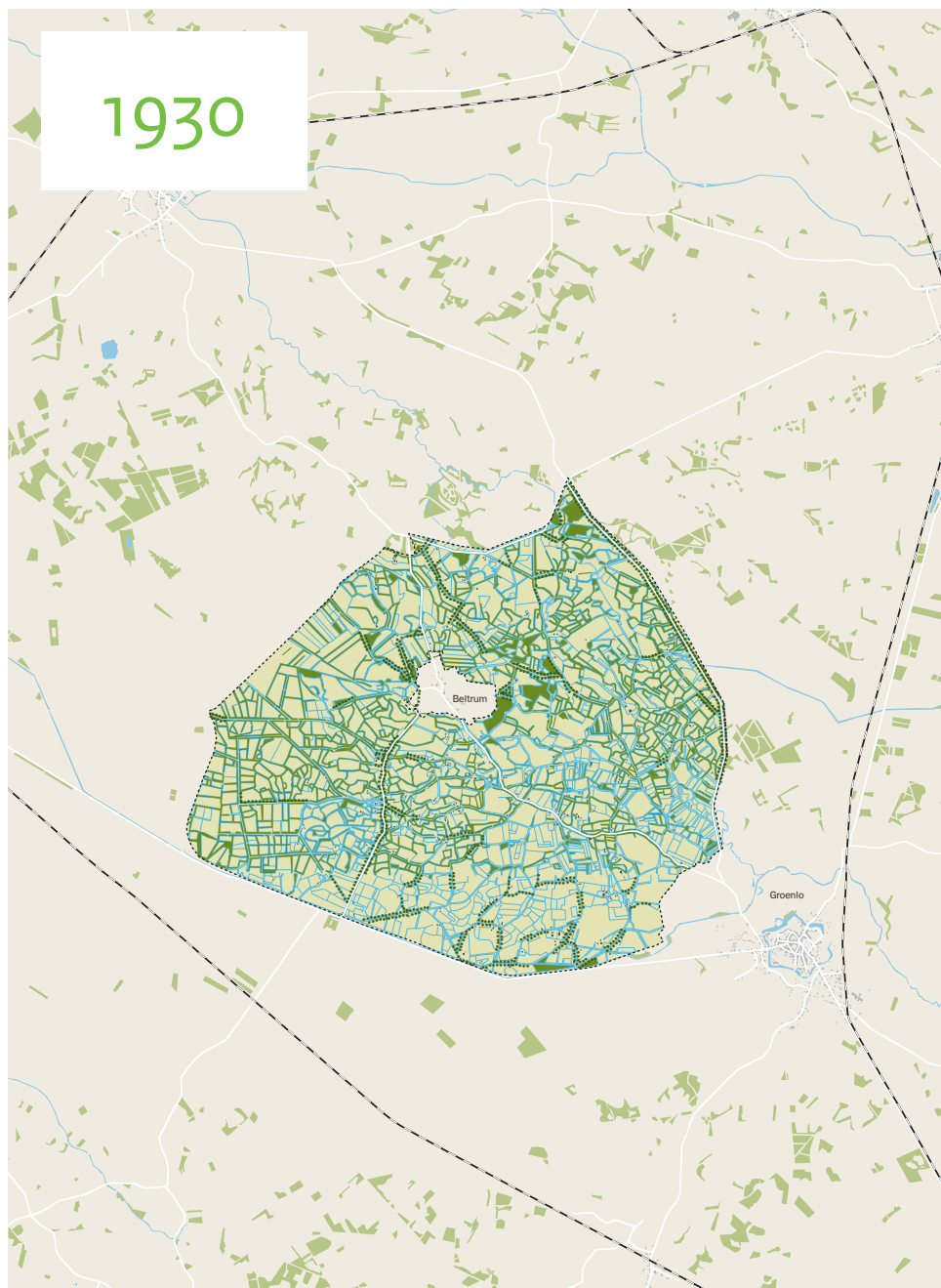
ingenieurs en landschapsarchitecten voor complexe ruimtelijke en waterstaatkundige vraagstukken, vernieuwde constructiewijzen en architectuur, standaardisering en de in het landschap aangepaste groenaanleg zijn kenmerkend voor de naoorlogse landinrichting.

Wederopbouw Beltrum

Dit document gaat over het gebied Beltrum (Berkelland). Dit gebied is door de RCE op basis van de volgende drie kenmerken aangewezen als gebied van nationaal belang:

- Kleinschalig ruilverkavelingslandschap met weiden, bos, akkerlanden
- Gedeeltelijk behouden coulisselandschap met bochtige wegen
- Verspreid voorkomen van wederopbouw en oudere bebouwing

Bij het opstellen van dit document is gebruik gemaakt van de Atlas van de wederopbouw Nederland 1940-1965. Daarnaast is het rapport 'Wederopbouwgebied Ruilverkaveling Beltrum' van H+N+S landschapsarchitecten een belangrijke bron geweest voor het opstellen van dit gebiedsdocument.

Vóór de wederopbouw

Het gebied bij Beltrum heeft een licht glooiend oppervlak en kent een lange bewoningsgeschiedenis. In de loop van duizenden jaren is door de vestiging van boeren en de ontginning van bossen en heidevelden een coulisselandschap ontstaan. Dit landschap kenmerkte zich door kleinschalige akkers, weilanden en hooilanden omzoomd door houtwallen en hagen, onregelmatige percelen, kronkelende waterlopen, verspreid liggende boerderijen en slingerende landwegen. Het gebied werd kenmerkt door een nauwe relatie tussen de natuurlijke waterhuishouding, bodemkwaliteit en het landgebruik. Zo werden hoge delen gebruikt als akkerland en de lage natte delen als hooi- of weiland. In het zuidoosten van het gebied lagen op de droogste gronden de akkers. Op de licht glooiende dekzandrug midden in dit gebied ontstond een aaneengesloten complex van akkers: de Beltrumse Es. Daaromheen lag een ring van kampontginningen. Hier lagen individuele akkers op de drogere dekzandkopjes, afgewisseld met weilanden en hooilanden in de nattere laagtes. In dit kampenlandschap kwamen veel kleine hoogteverschillen voor in de vorm van steilranden langs de akkers. De kavels werden van elkaar gescheiden door houtwallen en hagen. In het westelijke deel van het gebied lagen de woeste gronden, bestaande uit heidevelden en veengebieden. Deze waren in gemeenschappelijk bezit van de markegenootschappen. In het noorden en oosten lagen de lagere beekdalen. De akkers werden bemest met potstalmest (een mengsel van schapenmest en heideplaggen) afkomstig van de woeste gronden. Hierdoor was er een samenhang tussen het areaal akkers en de oppervlakte woeste grond.

In de loop van de negentiende eeuw vond een aantal ontwikkelingen plaats, waardoor het potstalsysteem veranderde en de woeste gronden werden ontgonnen. Dit kwam door de introductie van kunstmest, de opheffing van de marken, het opnieuw verdelen van de gronden en een toenemende vraag naar landbouwproducten uit de stad. In 1847 werd in het gebied de katholieke kerk gebouwd waar de dorpskern Beltrum zich omheen heeft ontwikkeld.

Rond 1900 werden de gemeenschappelijke gronden verdeeld over de belanghebbenden. Het heidegebied werden verkaveld en grotendeels in gebruik genomen als hooi- en weiland. Dit zorgde ervoor dat het landschapstype van de jonge heideontginning ontstond. In het kampenlandschap en op de es hebben in die tijd geen grote veranderingen plaatsgevonden.

In 1927 raasde een windhoos door het gebied, waardoor in een strook tussen Beltrum en Groenlo veel boerderijen beschadigd raakten. Sommige zijn vervangen door nieuwbouw, andere zijn hersteld. Alleen de hoofdwegen naar Beltrum waren verhard; de rest van de wegen waren tot aan de ruilverkaveling onverhard.

Beltrum 1925, (afbeelding: Kadaster).

Ruimtelijke analyse

In Beltrum was de verspreide ligging en versnippering van percelen een groot probleem, omdat hierdoor de kaveltjes onrendabel waren. Ook waren de wegen slecht en was de waterbeheersing niet in orde. Bovendien was er armoede en een kennisachterstand onder de bevolking.

De ruilverkaveling Beltrum had als doel de productiviteit en efficiëntie van het landgebruik te vergroten. Daarnaast was Beltrum één van de eerste streekverbeteringen in Nederland met als doel om maatschappelijke achterstanden te bestrijden. Bij de ruilverkaveling en streekverbetering was er in dit gebied ook aandacht voor de inrichting van het woonhuis en de inrichting van de stallen.

Beltrum I is een van de laatste ruilverkavelingen die onder de Ruilverkavelingswet van 1938 tot stand is gekomen. Het ontwerp voor de in 1944 aangevraagde ruilverkaveling Beltrum (ca. 2770 ha) komt uit 1950. De ruilverkaveling is tussen 1952 en 1959 uitgevoerd onder supervisie van de Heidemij.

Ontwerpgedachte

De ruilverkaveling van Beltrum is een van de eerste waarbij tijdens de planfase van de ruilverkaveling een landschapsplan werd gemaakt. Hierin liep de ruilverkaveling vooruit op de Ruilverkavelingswet van 1954 waarin een landschapsplan verplicht werd gesteld. Het landschapsplan is opgesteld door de landschapsarchitect H.W. de Vroome (Staatsbosbeheer). De Vroome bouwde in zijn plannen voort op bestaande structuren, voegde nieuwe structuren en elementen toe die het landschap versterkten en zorgden voor een landschap dat blijvend geschikt was voor verschillende gebruiksvormen. Historische structuren vormden de basis. De rol van de landschapsarchitect in het ontwerp van het nieuwe cultuurlandschap was destijds beperkt tot het maken van een beplantingsplan voor de wegen en waterlopen. Zo is aan legenda van het landschapsplan van Beltrum te zien dat het alleen plan alleen een voorstel bevat voor te verwijderen, te behouden en nieuw te planten bomenrijen en hagen. In het landschapsplan vindt een uitdunning van groene landschapselementen plaats, maar wordt ook gestreefd

om de voornaamste karakteristieken van het bestaande landschap herkenbaar te houden. Dit was destijds een nieuwe werkwijze. De Vroome heeft hierbij de bestaande landschappelijke structuur als uitgangspunt genomen. Deze structuur bestaat uit drie deelgebieden, elk met hun eigen kenmerken: de Beltrummer es, het kampenlandschap, de jonge heideontginningen. Het beplantingsplan voorziet in het 'aankleden' van het landschap, met beplanting langs de openbare wegen, inspelend op het eigen karakter van de deelgebieden. De in het plan gehandhaafde landschapselementen bestaan uit bomenrijen en houtwallen langs wegen, watergangen en kavelranden. Nieuwe bomenrijen worden in het plan alleen langs wegen toegevoegd, waarbij geen hiërarchie is aangebracht tussen hoofdwegen en lokale wegen of zandwegen.

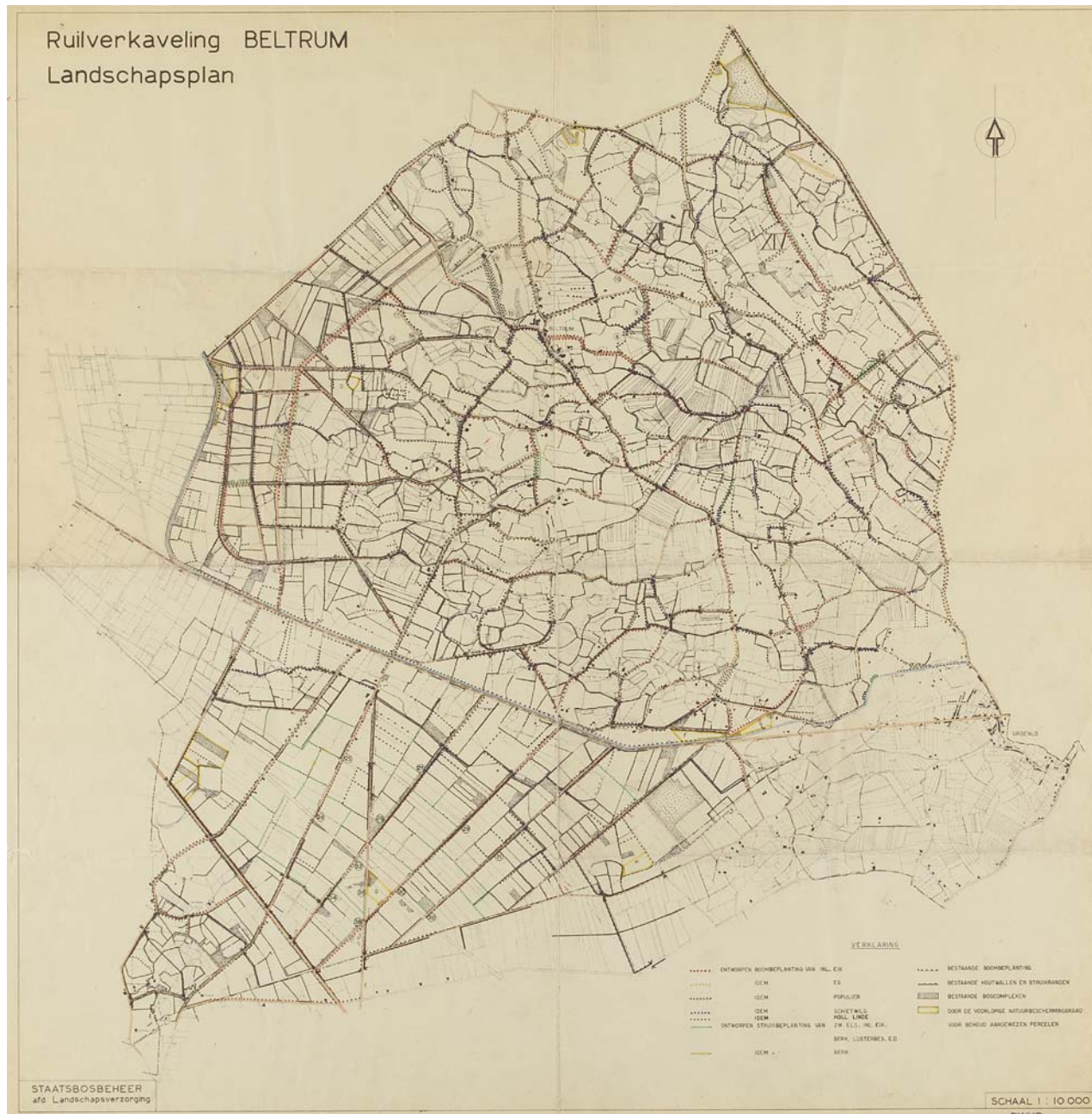
Globale tijlijn

Vóór de ruilverkaveling (ca. 1930-1952)

- Doorontwikkeling van het agrarisch gebied
- Geen grootschalige transformatie

Ruilverkaveling (ca. 1953-1970)

- Definitieve aanvraag ruilverkaveling
- Schaalvergroting door samenvoegen van percelen
- Verwijderen en rechte trekken van beken en sloten
- Grofmazig wegenpatroon door verwijderen wegen
- Veel groenelementen verwijderd en eenzijdige laanbeplanting toegevoegd
- Wederopbouwboerderijen ingepast in bestaande structuur

Landschapsplan 1950 Beltrum.
Bron: Archief WUR Speciale Collecties

De nieuwe boombeplanting is overwegend aan één zijde van de weg geplaatst, waarbij de weg afwisselend langs de ene of andere zijde beplant is. Sommige delen van wegen zijn in het plan onbeplant gelaten. De Vroome heeft gekozen voor een assortiment van inheemse bomen en heesters: voornamelijk zomereik en langs watergangen schietwilg. Langs enkele wegen is voor es of populier gekozen, mogelijk was dit vanwege veranderende bodemomstandigheden, of om aan te sluiten bij al voorkomende beplanting. In het landschapsplan is geen aandacht voor erfbeplantingen.

De wegenstructuur is in het plan iets grofmaziger gemaakt. Een aantal oude structuren, zoals kronkelige en smalle wegtracees is behouden. Vooral ten zuiden van Beltrum, in het kleinschalige kampenlandschap zijn wegen verwijderd. In het jonge heideontginningsgebied is een nieuwe weg ontworpen, die parallel ligt aan de Peppelendijk en Dwarsweg. Ook tussen de Slinge en Dwarsweg is een nieuwe weg ingetekend, die aansluit op de Veldkampsweg. Deze nieuwe wegen zijn recht en versterken daardoor de rationele structuur van het jonge heideontginningsgebied.

Niet alle wijzigingen zijn volgens het ruilverkavelingsplan en het landschapsplan uitgevoerd. Dit komt doordat de ruilverkaveling vooral werd gezien als middel om de landbouwkundige waarde van het gebied te vergroten en het gebied economisch en sociaal te ontwikkelen. Daarom werd het behoud van historische landschappelijke structuren minder belangrijk gevonden. Ook is de schaalvergroting van de kavels in veel sterkere mate doorgevoerd dan het plan was. Het aantal kavels per bedrijf is bijna gehalveerd. Hierdoor zijn tijdens de uitvoering van de ruilverkaveling veel van de historische landschapsstruc-

turen op kavelgrenzen en beplantingselementen die aanvankelijk in het landschapsplan werden gehandhaafd, verdwenen. De beplanting langs wegen en vooral langs de erfranden is verder uitgedund of verwijderd en het wegnnet is sterker gerationaliseerd dan in het landschapsplan is aangegeven.

In het jonge heideontginningslandschap zijn de veranderingen minder groot. Hier zijn kavels vergroot en wegaansluitingen aangepast. De in het landschapsplan geplande nieuwe wegen in het jonge heideontginningsgebied zijn niet aangelegd.

Door de ruilverkaveling is het landschap vereenvoudigd en is het landschappelijke contrast tussen de open jonge heideontginningen, het escomplex en de besloten kampen minder sterk geworden. Ondanks deze veranderingen zijn bepaalde kenmerken en de essentie van de vier verschillende landschapstypen herkenbaar gebleven. Zo is er bij de uitvoering een duidelijk contrast gehandhaafd of gerealiseerd tussen de inrichting van de Beltrumse Es, ten noorden van de langs de Slinge lopende Ruurloseweg (N19) en het aan het einde van de negentiende eeuw ontgonnen Beltrumse Veld, ten zuiden van de Ruurlose weg.

In het kampenlandschap zijn tijdens de ruilverkaveling veel kronkelige, soms met klinkers verharde wegen behouden. Ook het coulissekarakter, de onregelmatige kavelvormen en de bestaande agrarische bebouwing zijn gehandhaafd. Bovendien is uit landschappelijk en toeristisch oogpunt een aantal onverharde wegen en paden behouden. De jonge heideontginningen hebben een strakke, rechtlijnige indeling en hier liggen de boerderijen verder uit elkaar dan in het kampenlandschap.

Wederopbouwgebieden: Beltrum

Leerinkbeek

Deventer Kunstweg

Zwarte weg

Leerinkbeek

kampenlandschap

BELTRUM

Groseweg

Beltrumse es

jonge heideontginningen

Zieuwentweg

Rijnweg

kampenlandschap

Slinge

N 319

Groenlo

12

Massa-ruimte

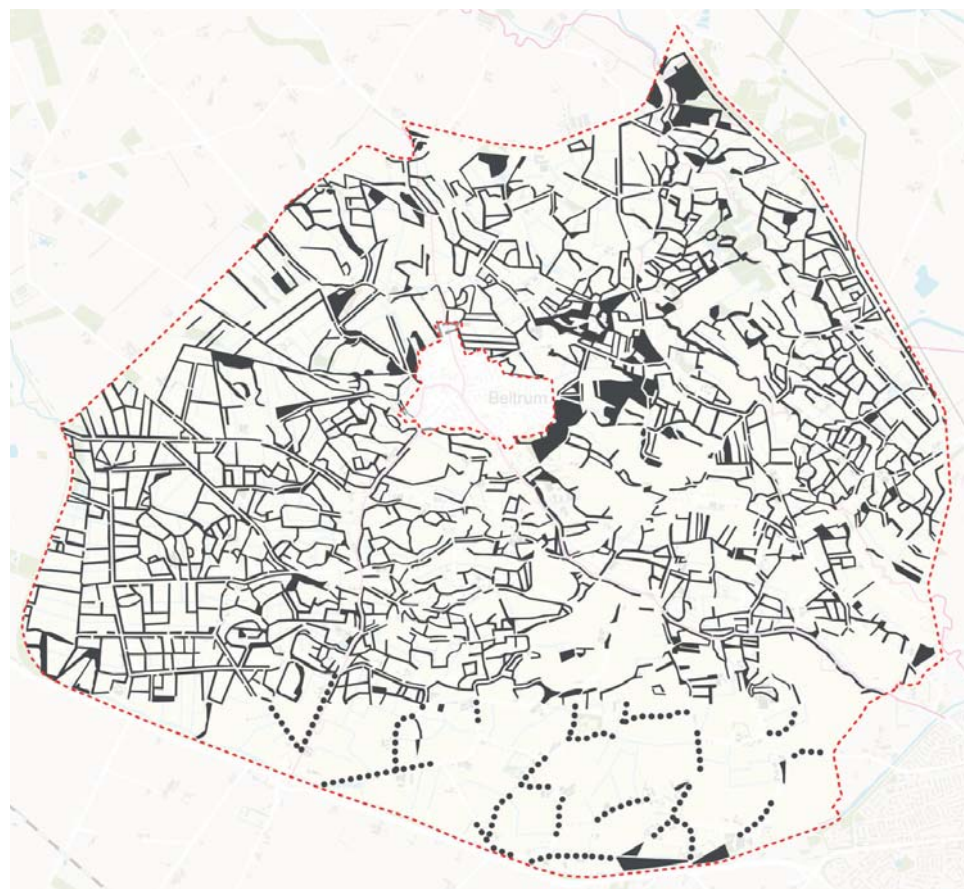
Bij de ruilverkaveling heeft schaalvergroting plaatsgevonden. Het landschap is opener geworden dan het oorspronkelijke coulisselandschap, door het verdwijnen van houtwallen en de grotere kavels. Hierbij is het contrast tussen de verschillende landschapstypen min of meer behouden. In het westen, waar de jonge veldontginningen zijn gesitueerd, is het landschap meer open. Ook op de Beltrumse es is een meer open landschap ontstaan. Hier heeft een schaalvergroting van de kamerstructuur plaatsgevonden. In het zuidoosten heeft het kampenlandschap een besloten karakter behouden door herstel en behoud van beplanting langs de vaak gekromde wegen en bij de boerderijen.

Kernkwaliteiten uit Wederopbouwperiode:

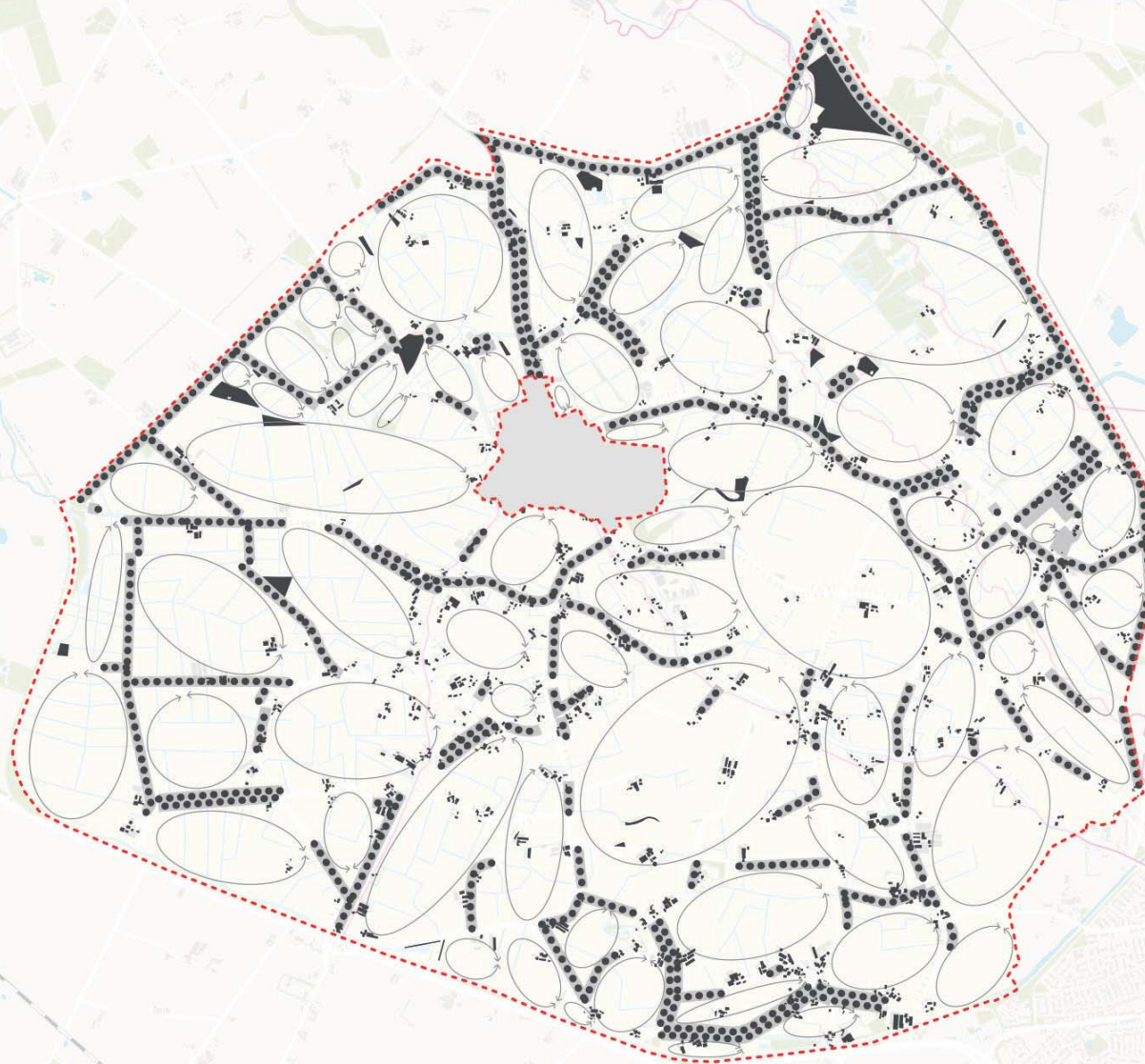
- Opener landschap t.o.v. het oorspronkelijke landschap en de omgeving.
- Behouden contrast tussen westen (jonge veldontginningen) en zuidoosten (kampenlandschap).
- Schaalvergroting kamerstructuur.
- Grotere kamers in het westen en kleinere kamers in het zuidoosten.

Behouden kleinere kamer in het zuidoosten van het gebied

Massa-ruimte 1930

- Laan/ bos + bebouwing
- Landschappelijke kamer

Verkaveling

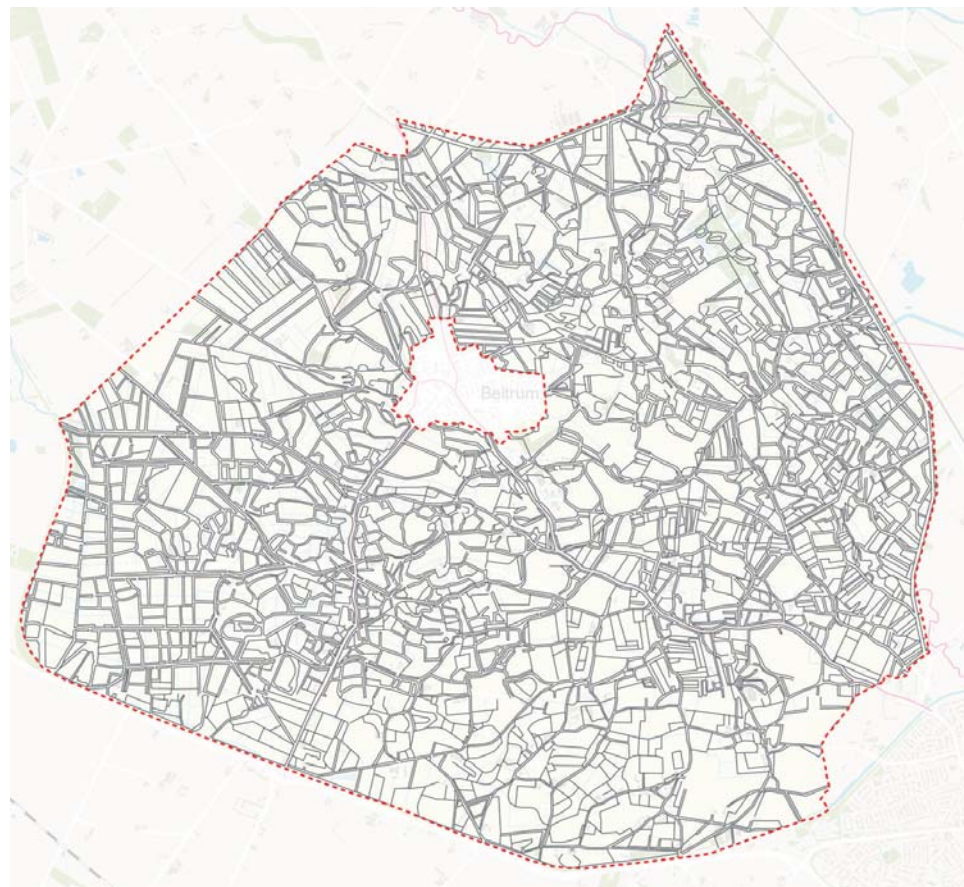
Tijdens de ruilverkaveling zijn de kavels samengevoegd en vergroot. Hierdoor heeft het landschap een meer open karakter gekregen dan de omliggende gebieden waar geen ruilverkaveling heeft plaatsgevonden. Wel hebben de grotere kavels nog steeds een onregelmatige vorm, maar dan grootschaliger dan voor de ruilverkaveling. Voor een efficiënte bedrijfsvoering is het reliëf op de Beltrumse Es is geëgaliseerd. Veel van de steilranden zijn tijdens de ruilverkaveling verdwenen of verplaatst om een beter gevormd perceel te verkrijgen. Dit houdt in dat de beleving van het landschap vlakker en opener is dan gebruikelijk bij een dergelijk kampenlandschap.

Kernkwaliteiten uit Wederopbouwperiode:

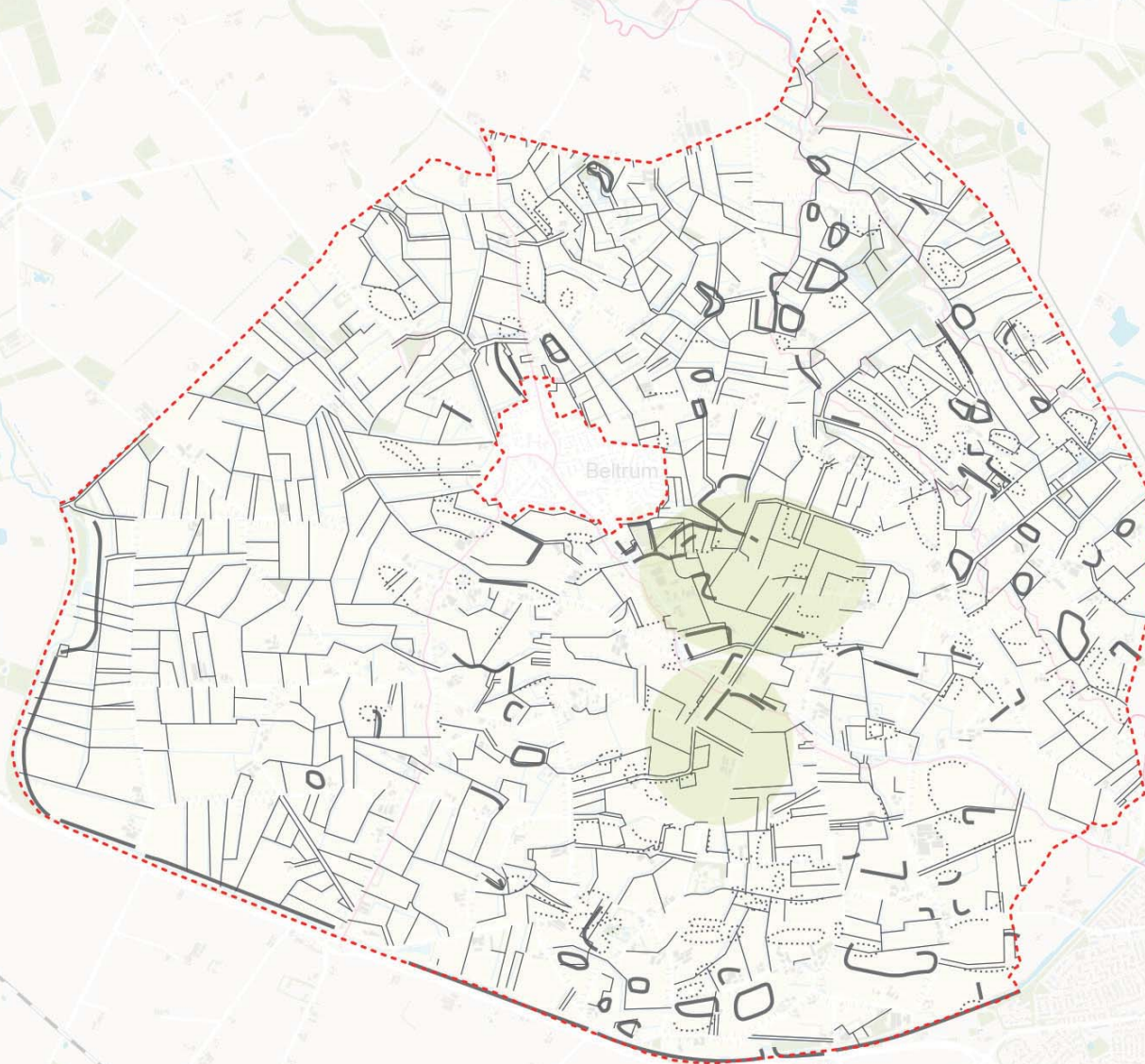
- Meer gerationaliseerd kavelpatroon.
- Grotere kavels door schaalvergroting.
- Alle percelen aangesloten op verharde weg.

Voorbeeld van een overgebleven steilrand langs de Buitinksweg

Verkavelingspatroon 1930

- Geëgaliseerde es tijdens ruilverkaveling (1952-1970)
- Geëgaliseerd reliëf tijdens ruilverkaveling (1952-1970)
- Aanwezig reliëf / steilrand (vóór ruilverkaveling)
- Verkavelingspatroon (1970) ruilverkaveling (1952-1970)

Ontsluiting

Tijdens de ruilverkaveling zijn enkele wegen verbreed of nieuw aangelegd, zoals (delen van) de Ringweg. Maar er zijn vooral veel wegen verwijderd. Deze wegen hadden door de vergroting van de kavels hun functie als ontsluiting van akkers en weiden verloren. Met name in het kleinschalige kampenlandschap zijn veel zandwegen verwijderd en is daarmee het oorspronkelijke fijnmazige netwerk van de wegen verdwenen.

Door opschaling van de wegenstructuur heeft het wegennetwerk een gelijke maaswijdte gekregen en is bijna volledig verhard. Een groot deel van het wegennetwerk vindt zijn oorsprong in de periode voor de ruilverkaveling. De oude tracés zijn bij de ruilverkaveling op een aantal plaatsen gestroomlijnd. In het kampenlandschap is het bochtige verloop van veel wegen juist in hoge mate behouden. Op de es en in de jonge heideontginningen hebben de wegen een rechter verloop. Ook zijn veel kruisingen aangepast om rechte aansluitingen te maken en moeilijk te bewerken scherpe hoeken in de verkaveling te verwijderen.

Tijdens de ruilverkaveling zijn er verschillende zandwegen weggehaald en nagenoeg alle overgebleven wegen geasfalteerd; zo is er ongeveer 65 kilometer aan zandwegen verhard. Op een aantal oude wegen in het kampenlandschap ligt nog een klinkerverharding en is bij de aanleg van nieuwe wegtracés klinkerverharding toegepast. Enkele onverharde wegen zijn behouden of aangelegd als kavelontsluitingspad.

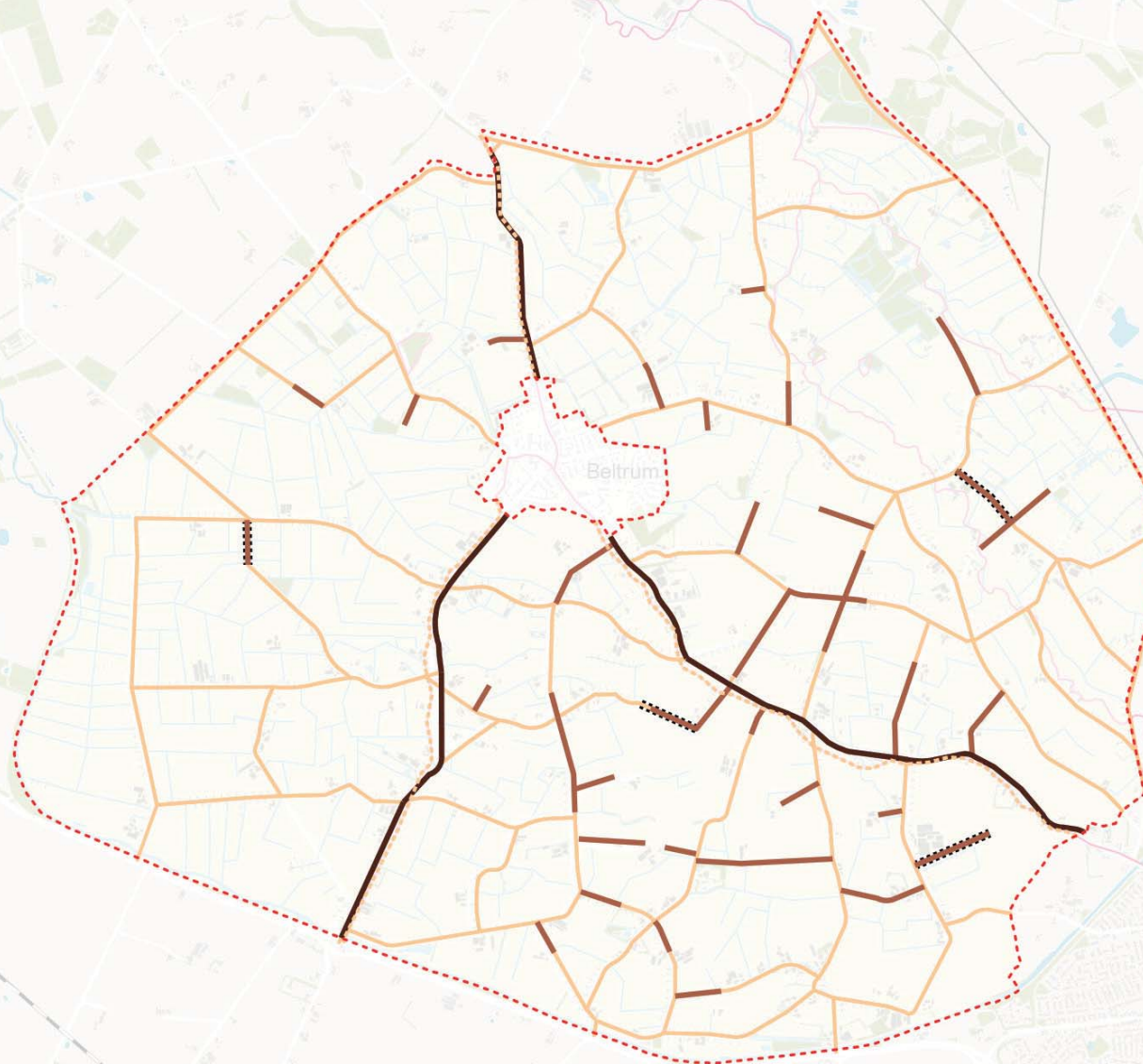
In het kampenlandschap heeft een aantal boerderijen tijdens de ruilverkaveling een nieuwe erftoegangsweg naar de openbare weg gekregen, omdat de zandweg waar ze oorspronkelijk aan lagen werd opgeheven. Deze boerderijen hebben soms lange opritten naar de verharde weg. Ook komt het voor dat de ontsluiting aan de achterzijde van de boerderij is komen te liggen.

Erftoegangsweg aangelegd in ruilverkavelingsperiode

Kernkwaliteiten uit Wederopbouwperiode:

- Rationalisering van het ontsluitingssysteem.
- Wegenstructuur met gelijke maaswijdte zonder duidelijke hiërarchie.
- Verharde wegen.
- Gestroomlijnde wegtracés.
- Wegen met klinkerbestrating in kampenlandschap.
- (Lange) erftoegangswegen door verwijderen van oorspronkelijke zandwegen.

- Historische infrastructuur, veelal geasfalteerd tijdens ruilverkaveling (1952-1970)
- Infrastructuur aangelegd in ruilverkaveling (1952-1970)
- Historisch tracé van de hoofdweg
- Rechtgetrokken hoofdweg tijdens ruilverkaveling (1952-1970)
- Klinkerweg uit ruilverkaveling (1952-1970)

Water

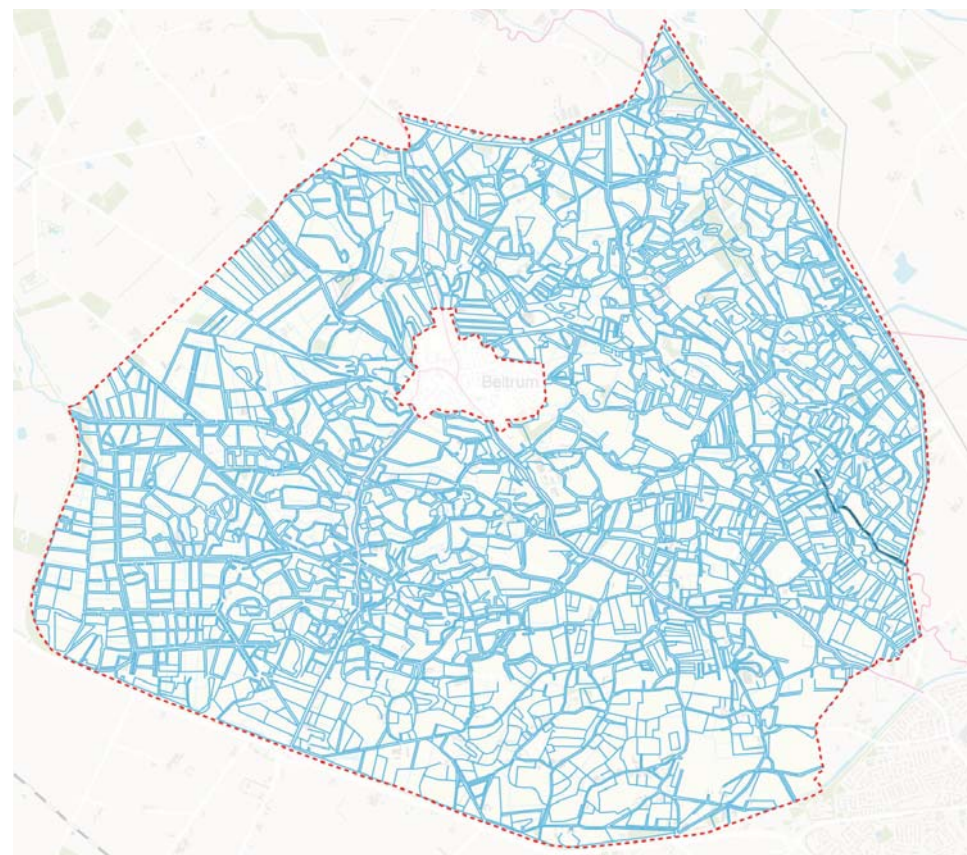
In het gebied is het watersysteem gerationaliseerd. Hierbij zijn sloten verwijderd en rechtgetrokken. Het gebied kent van oorsprong een aantal beken. De beken zijn tijdens de ruilverkaveling grotendeels rechtgetrokken of verdwenen. Hier zijn greppels en sloten toegevoegd om de ontwatering van de percelen te verbeteren.

Kernkwaliteiten uit Wederopbouwperiode:

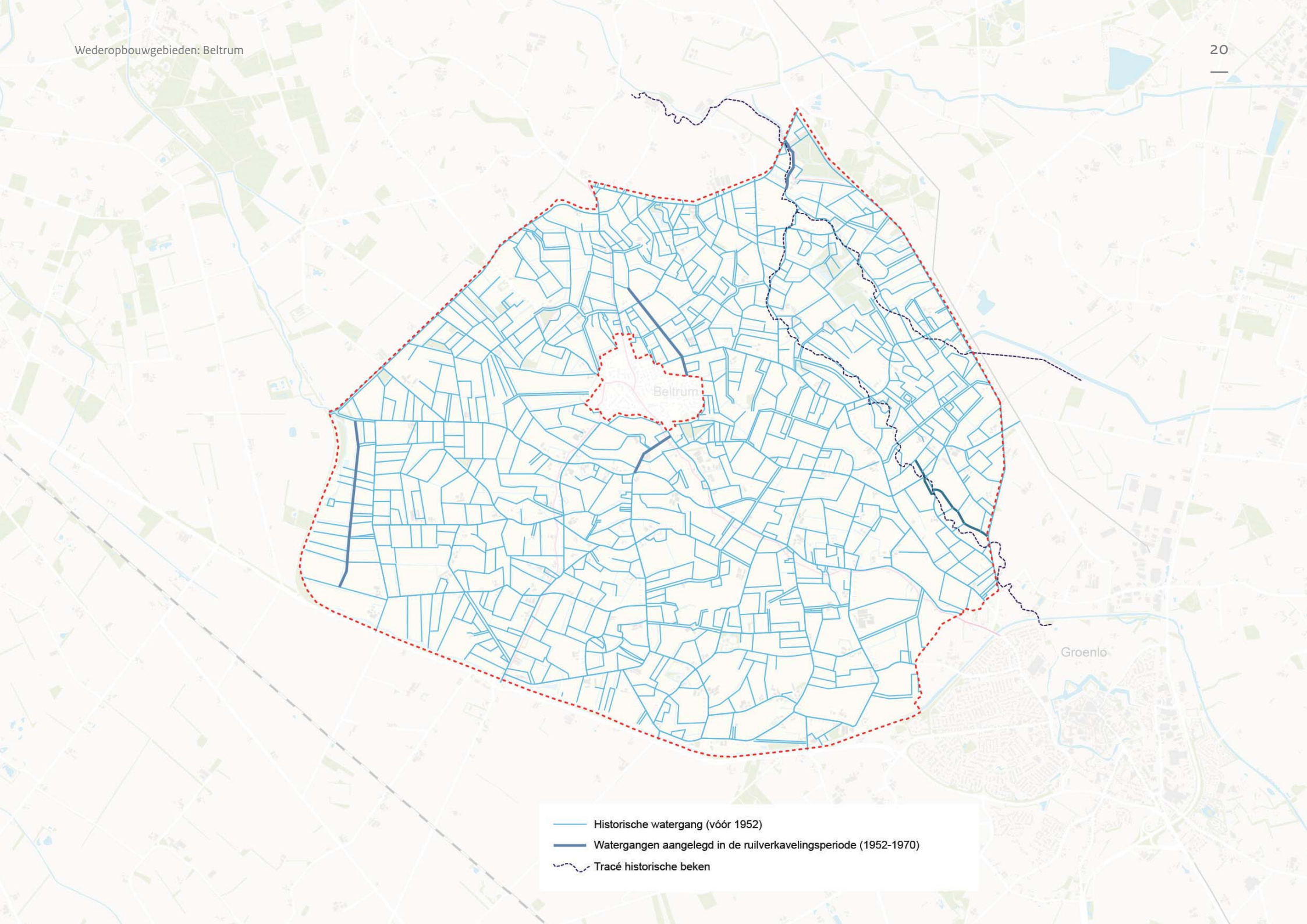
- Gerationaliseerd watersysteem.
- Schaalvergroting slotenpatroon.
- Greppels en sloten voor ontwatering.

Sloot uit de ruilverkavelingsperiode aan de Avesterweg

Slotenpatroon 1930

- Historische watergang (vóór 1952)
- Watergangen aangelegd in de ruilverkavelingsperiode (1952-1970)
- - - Tracé historische beken

Groen

Bij de ruilverkaveling is een uitdunning van de beplanting doorgevoerd. Het bos bij Vrucht is gekapt en er is na de ruilverkaveling nog maar een fractie van de kavelrand-beplantingen over. Naast de uitdunning is er ook nieuwe beplanting toegevoegd.

Langs de wegen zijn beplantingsstructuren bewaard gebleven en zijn delen van de in het landschapsplan opgenomen nieuwe bomenrijen toegevoegd. Het merendeel van de nieuwe beplanting is afwisselend aan de ene dan wel aan de andere zijde van de weg aangebracht. Er zijn tijdens de ruilverkaveling ook andere boomsoorten toegepast dan in het oorspronkelijke landschapsplan de bedoeling was: zo er is bijvoorbeeld Amerikaanse eik toegepast en veel meer es. Verder is er veel zomereik geplant. In de jonge heideontginningen staan langs o.a. de Baksweg en Peppelendijk beuken.

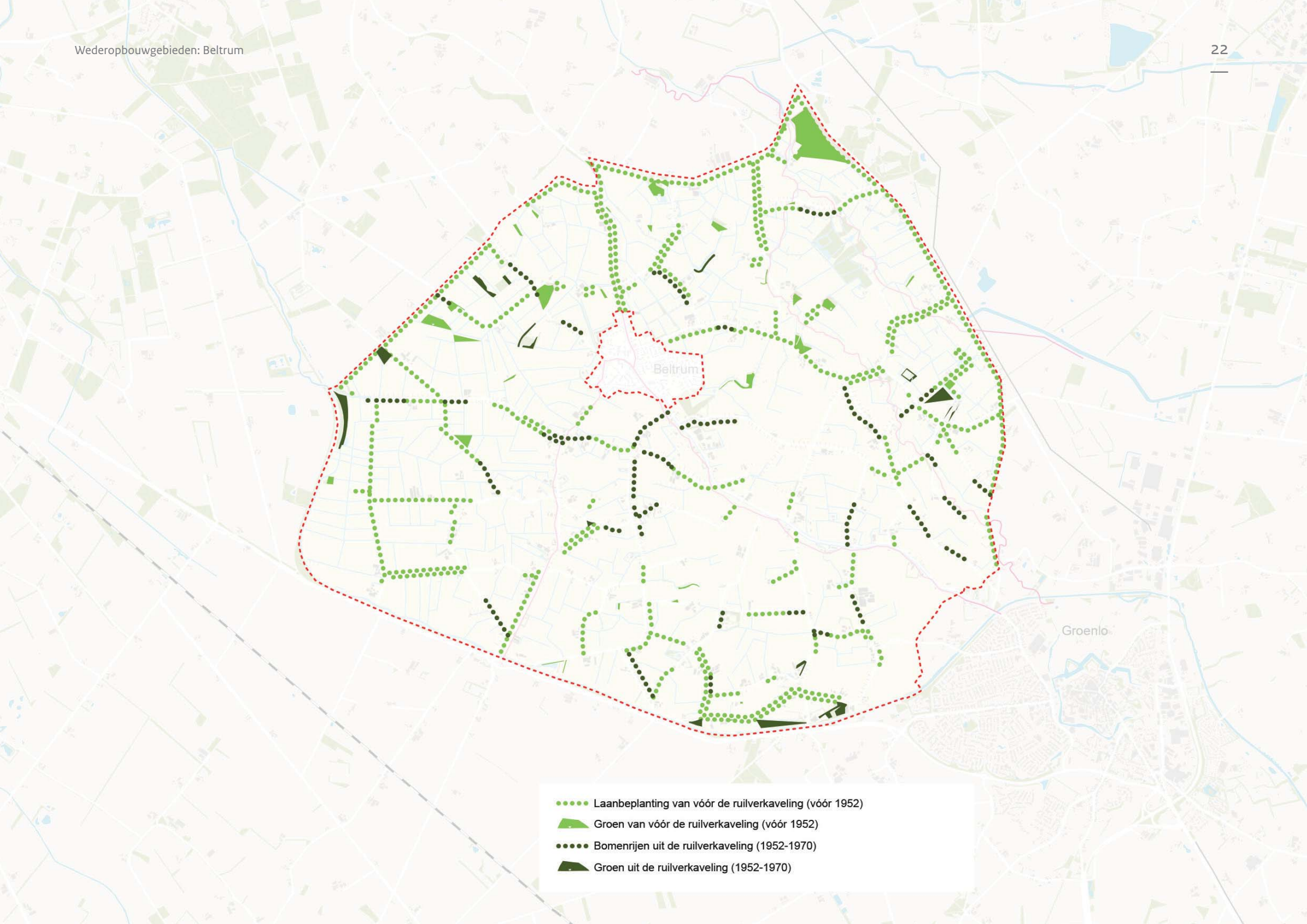
Langs een enkele weg zijn nog restanten van houtwallen aanwezig met een variatie aan bomen, zoals berken en eiken. Doordat sommige oude wegen naar een nieuw tracé zijn verlegd, staat de oude wegbepanting soms in een afwijkende lijn langs het nieuwe tracé. Ook komt het voor dat bestaande beplanting die in het landschapsplan behouden zou worden is verwijderd en alleen de voorgestelde nieuwe bomenrijen zijn aangeplant. Hierdoor is een gefragmenteerde wegbepanting ontstaan.

Kernkwaliteiten uit Wederopbouwperiode:

- Gerationaliseerd coulissenlandschap door schaalvergroting groenstructuur.
- Voornamelijk enkelzijdige bomenrijen langs wegen (o.a. zomereik, Amerikaanse eik, es en beuk)

Bomenrij uit de ruilverkavelingsperiode langs de Bruinsweg

- Laanbeplanting van vóór de ruilverkaveling (vóór 1952)
- Groen van vóór de ruilverkaveling (vóór 1952)
- Bomenrijen uit de ruilverkaveling (1952-1970)
- Groen uit de ruilverkaveling (1952-1970)

Bebouwing

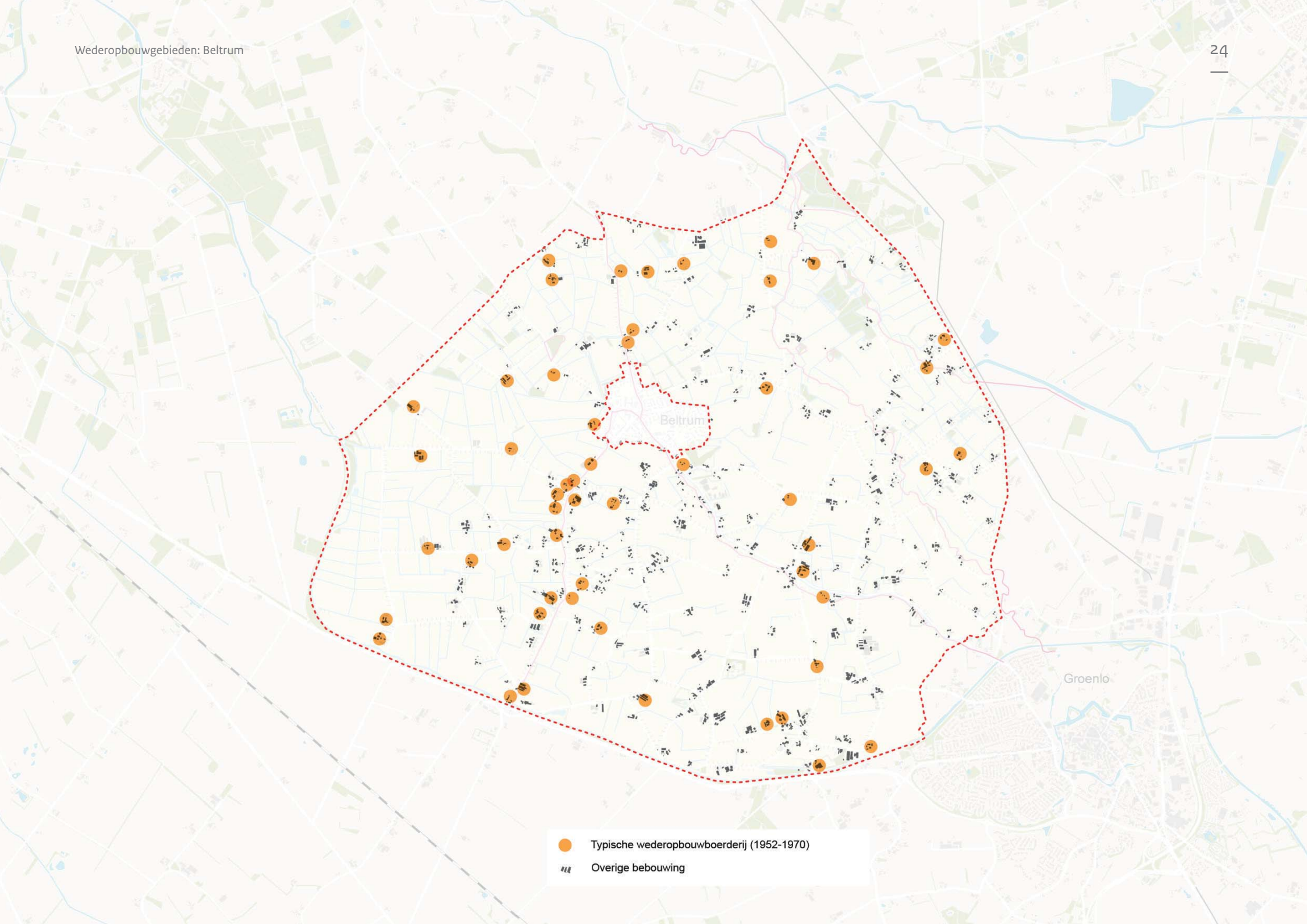
In de Wederopbouwperiode zijn oude boerderijen gemoderniseerd of vervangen door nieuwbouw. De situering van de tijdens de ruilverkaveling toegevoegde bedrijven is aangepast aan de oude structuur. Door het handhaven van bestaande bebouwing is in het gebied een mengeling van negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse boerderijen en naoorlogse (Wederopbouw)boerderijen aanwezig. Met name in het kampenlandschap is een hoge dichtheid aan oude boerderijen aanwezig. In de jonge heideontginningen is tijdens de ruilverkaveling een aantal nieuwe boerderijen gebouwd. De Wederopbouwboerderijen zijn relatief kleinschalig en hebben veel diversiteit aan bebouwing. Er zijn vele typen Wederopbouwboerderijen en woningen gerealiseerd met overwegend rode, gesmoorde pannendaken. Eén van de wederopbouwboerderijen (Groot Roordink, Ringweg 25) is aangewezen als gemeentelijk monument. Tijdens de windhoos van 1927 is een aantal boerderijen verwoest, deze zijn later herbouwd.

Kernkwaliteiten uit Wederopbouwperiode:

- Wederopbouwbebouwing met veelal gesmoorde, rode pannen.
- Vele typen (Wederopbouw)boerderijen
- Verspreide ligging.

Typische Wederopbouwboerderij

- Typische wederopbouwboerderij (1952-1970)
- Overige bebouwing

Bijzondere elementen

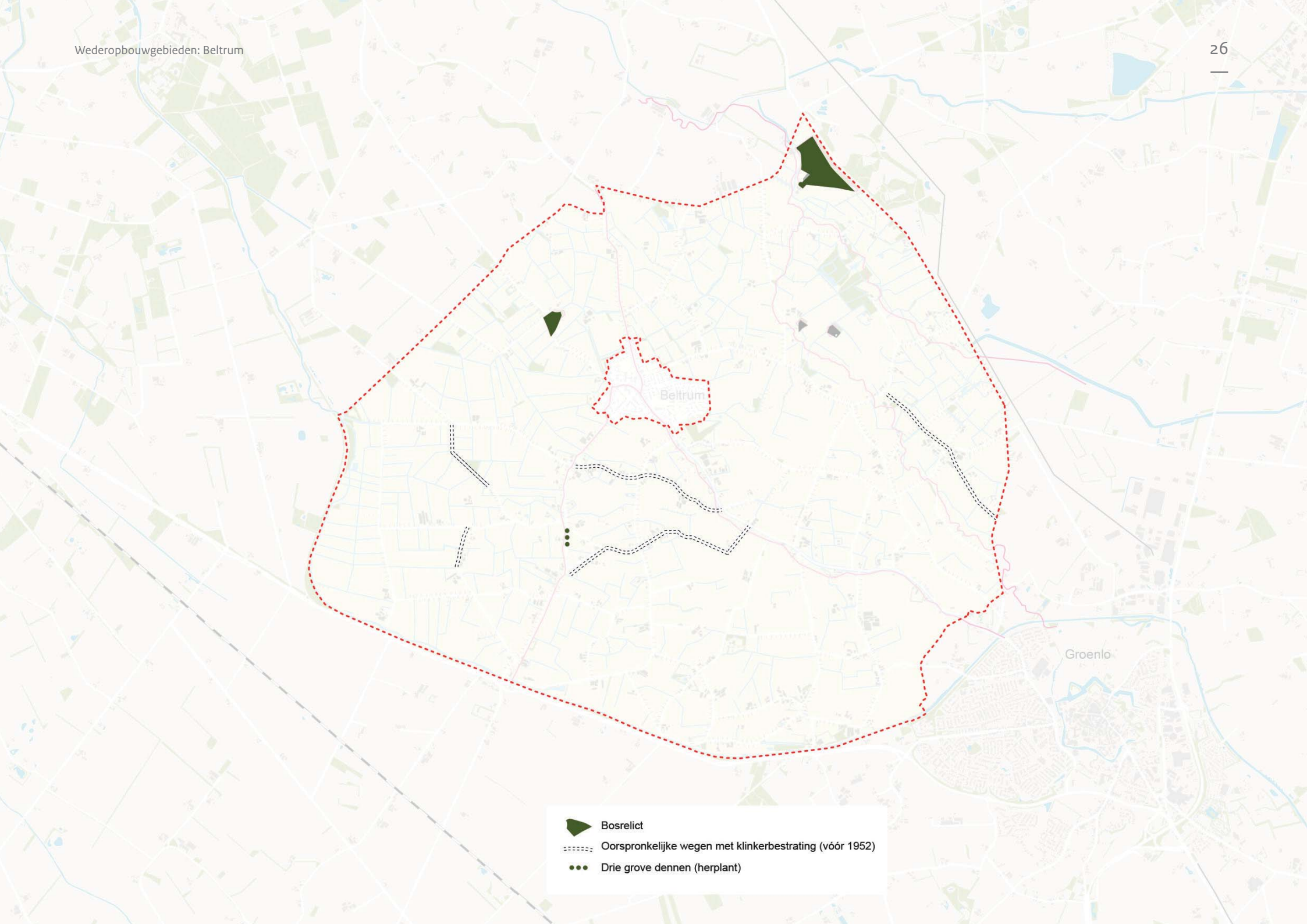
Een aantal percelen bos is tijdens de ruilverkaveling behouden. Ook zijn tijdens de ruilverkaveling drie grove dennen bij de kruising Zieuentseweg – Poeldersdijk behouden. Deze zouden gekapt worden vanwege de verbreding van de Zieuentseweg. Door protest van de buurt zijn ze blijven staan. Enkele jaren later zijn ze (om onduidelijke redenen) toch gekapt, maar na een aantal jaar zijn er weer drie grove dennen herplant.

Kernkwaliteiten behouden in Wederopbouwperiode:

- Drie grove dennen die tijdens ruilverkaveling gehandhaafd.
- Enkele bosrelicten.
- Klinkerwegen.

De drie dennen langs de Zieuentse weg

 Bosrelict

 Oorspronkelijke wegen met klinkerbestrating (vóór 1952)

 Drie grove dennen (herplant)

Huidige situatie

Sinds de ruilverkaveling is landschapsstructuur niet meer grootschalig gewijzigd. Binnen deze structuur heeft de verdere schaalvergroting van agrarische bedrijven zich voortgezet. Het dorp Beltrum is sinds de jaren '60 verdicht en uitgebreid. Ook zijn er sportvelden met beplanting gerealiseerd, is de beek De Slinge verder gekanaliseerd en zijn enkele overhoeken bij wegkruisingen ingericht als parkachtige rustplekken (bijvoorbeeld Grolseweg-Frankweg).

Rond 2000 heeft een tweede ruilverkaveling plaatsgevonden, maar deze was voor de landbouw puur administratief van aard geweest. Hierbij zijn percelen zijn van eigenaar veranderd, maar in de kavelstructuur is nauwelijks iets aangepast. Verder zijn bij deze ruilverkaveling beken hersteld en recreatieve structuren aangelegd. Zo is er een dorpsbos aangelegd en zijn er kerkepaden gerealiseerd: halfverharde voet-/fietspaden die tussen de velden doorlopen. In het kader van de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur hebben natuurontwikkelings- en beekherstelprojecten langs de Slinge en Leerinkbeek plaatsgevonden. Hierbij zijn meanders hersteld, oevers verflauwd en poelen en struweel aangelegd. Dit is gecombineerd met waterberging en natuurontwikkeling. Hierdoor zijn beken die tijdens de ruilverkaveling zijn strakgetrokken weer gaan meanderen en is het groenareal in het oostelijke gedeelte recent toegenomen.

Het wegennet is sinds de Wederopbouwperiode nauwelijks veranderd. Langs de Grolseweg zijn vrij liggende fietspaden aangelegd. Het grootste gedeelte van nu aanwezige bomenrijen langs wegen en velden stamt uit de Wederopbouwperiode en heeft een volgroeid karakter. Langs enkele wegen is na de Wederopbouwperiode extra beplanting aangebracht. Dit sluit meestal aan bij de ontwerpprincipes van het landschapsplan. Recent zijn langs de Grolseweg en Avestergeweg nieuwe, op bestaande beplanting aanvullende bomenrijen aangeplant, waardoor beide zijden van de weg beplant zijn.

Nieuw aangelegde Oude Leerinkbeek

Kernkwaliteiten

Het wederopbouwlandschap in Beltrum is herkenbaar door de schaalvergroting en rationalisering die in het van oorsprong kleinschalige landschap heeft plaatsgevonden. De kavels en de kamerstructuur zijn aanzienlijk vergroot. Hierdoor is het landschap opener geworden dan het oorspronkelijke landschap. Het reliëf en de steilranden zijn op diverse plaatsen geëgaliseerd.

Bijzonder aan het Wederopbouwgebied is dat er een schaalvergroting in het landschap heeft plaatsgevonden waarbij de vier oorspronkelijke landschapstypen nog steeds herkenbaar zijn. Zo is er een duidelijk contrast tussen het meer open en rechte structuren in het westelijke deel (jonge veldontginningen) en het meer besloten zuidoostelijk deel met onregelmatige verkaveling en structuren (kampenlandschap). Het ontsluitingssysteem is gerationaliseerd. Er zijn wegen verwijderd, sommige tracés zijn rechtgetrokken en er bijna alle wegen zijn verhard. In het kampenlandschap is de oorspronkelijke klinkerbestrating gehandhaafd. Ook het watersysteem en de groenstructuur zijn gerationaliseerd.

Beken zijn rechtgetrokken of verwijderd en er heeft een schaalvergroting en rationalisering van het slotenpatroon plaatsgevonden. In het gebied is een mengeling van negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse boerderijen en naoorlogse (Wederopbouw) boerderijen aanwezig. Er zijn in het gebied verschillende typen Wederopbouwboerderijen met veelal gesmoorde, rode pannen. De Wederopbouwboerderijen hebben een verspreide ligging in het gebied. Diverse groenelementen zoals houtwallen en bosschages zijn verwijderd. Langs de wegen zijn voornamelijk enkelzijdige bomenrijen toegevoegd (o.a. zomereik, Amerikaanse eik, es en beuk). Doordat sommige oude wegen naar een nieuw tracé zijn verlegd, staat de oude wegbeplanting soms in een afwijkende lijn langs het nieuwe tracé. Enkele bosrelicten zijn tijdens de ruilverkaveling behouden evenals drie grove dennen bij de kruising Zieuwentseweg – Poeldersdijk.

Massa-ruimte

- Opener landschap t.o.v. het oorspronkelijke landschap en de omgeving.
- Behouden contrast tussen westen (jonge veldontginningen) en zuidoosten (kampenlandschap).
- Schaalvergroting kamerstructuur.
- Grotere kamers in het westen en kleinere kamers in het zuidoosten.

verkaveling

- Grotere kavels door schaalvergroting.
- Oorspronkelijke onregelmatige verkaveling herkenbaar.
- Contrast tussen wederopbouwlandschap en omgeving door geëgaliseerde steilranden en reliëf.
- Behouden steilranden zorgen voor leesbaarheid vooroorlogs landschap.

ontsluiting

- Rationalisering van het ontsluitingssysteem.
- Wegenstructuur met gelijke maaswijdte zonder duidelijke hiërarchie.
- Verharde wegen.
- Gestroomlijnde wegtracés.
- Wegen met klinkerbestrating in kampenlandschap.
- (Lange) erftoegangswegen door verwijderen van oorspronkelijke zandwegen.

water

- Gerationaliseerd watersysteem.
- Schaalvergroting slotenpatroon.
- Greppels en sloten voor ontwatering.

groen

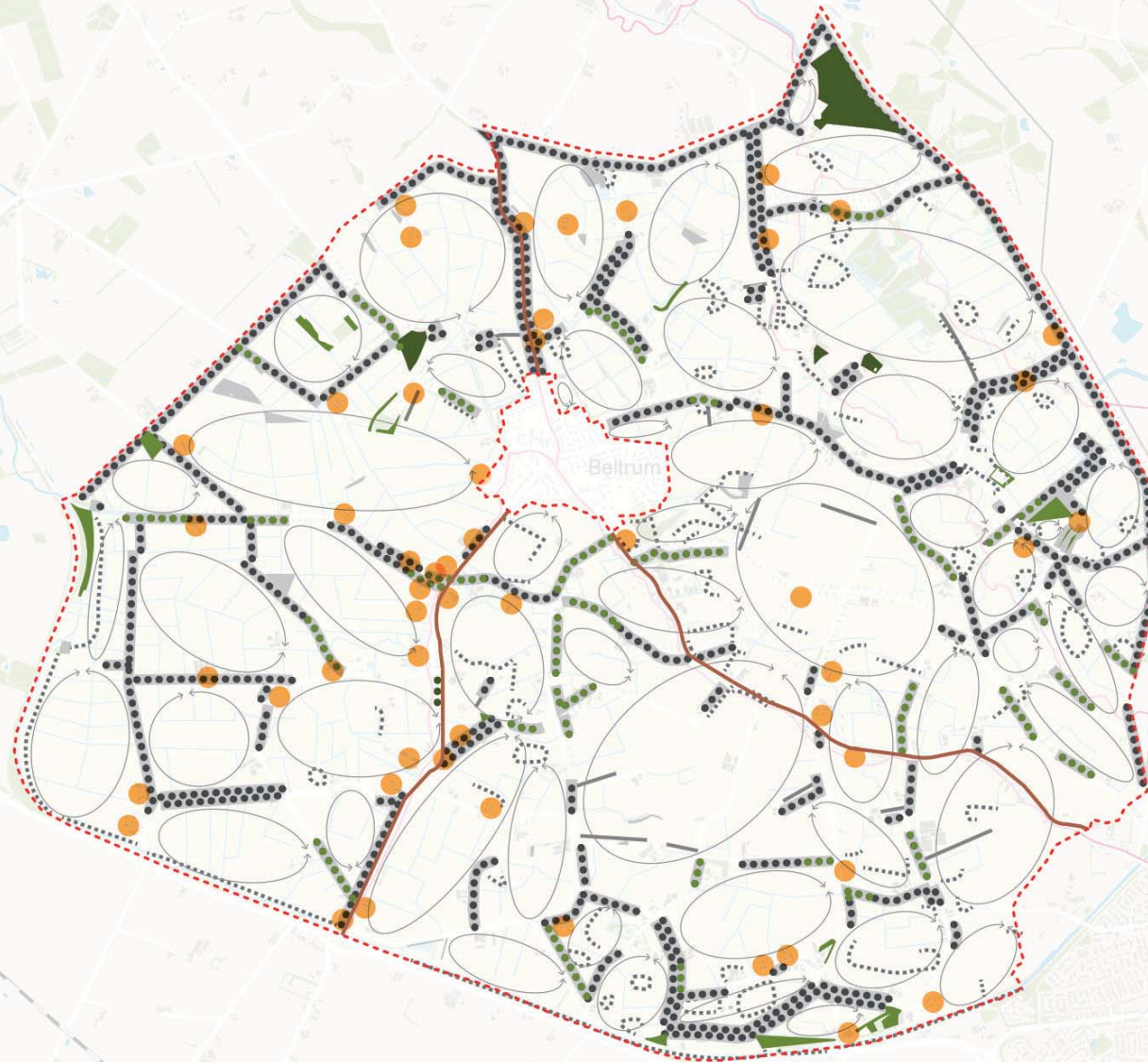
- Gerationaliseerd coulisselandschap door schaalvergroting groenstructuur.
- Voornamelijk enkelzijdige bomenrijen langs wegen (o.a. Zomereik, Amerikaanse eik, Es en Beuk)

bebouwing

- Wederopbouwbebouwing met veelal gesmoorde, rode pannen.
- Vele typen (Wederopbouw)boerderijen
- Verspreide ligging

behouden bijzondere elementen

- Drie grove dennen die tijdens ruilverkaveling gehandhaafd.
- Enkele bosrelicten.
- Klinkerwegen

	Open ruimte, landschappelijke kamer		Bebouwing uit de ruilverkavelingsperiode (1952-1970)
	Bomenrijen definiëren de historische kamerstructuur		Bomenrijen uit de ruilverkavelingsperiode (1952-1970)
	Bosrelicten		Erftoegangswegen uit de ruilverkavelingsperiode (1952-1970)
	Groen uit de ruilverkavelingsperiode (1952-1970)		Rechtgetrokken weg uit de ruilverkavelingsperiode (1952-1970)
			Tijdens ruilverkaveling behouden steilranden

Bronnen: **Anita Blom (red.) (2013):** Atlas van de Wederopbouw Nederland 1940-1965, ontwerpen aan Nederland. **Berendsen, H. J. A. (2005):** Landschap in delen. Overzicht van de geofactoren. **H+N+S (2014) :** Wederopbouwgebied Ruilverkaveling Beltrum: analyse en aanbevelingen (onder andere gebaseerd op Verkavelingsplan Ruilverkaveling Beltrum 1 en 2 en Landschapspalkaarten Ruilverkaveling Beltrum I). **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2011)** Ruilverkaveling. Gids Cultuurhistorie 18 , 2011. **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2015:** Beltrum I. Een landelijk gebied van nationaal belang. **Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (z.j.):** Beltrum I. Een landelijk gebied van nationaal belang. **Van De Bergh , S. (2009):** Verdeeld land. De geschiedenis van de ruilverkaveling in Nederland vanuit een lokaal perspectief, 1890-1985. **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:** Wederopbouwgebieden. Geraadpleegd via: <http://erfgoedmonitor.nl/onderwerpen/wederopbouwgebieden>. **Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid.** De functies van de verzorgingsstaat. Geraadpleegd via: <http://www.wrr.nl/publicaties/samenvattingen/samenvatting-de-verzorgingsstaat-herwogen/2-de-functies-van-de-verzorgingsstaat/>

Colofon

Gebiedsdocument Beltrum
Samenstelling en tekst: Land-id
Afbeeldingen en foto's: zijn afkomstig van Land-id tenzij anders vermeld.
De tekeningen en het kaartmateriaal zijn vervaardigd door Land-id.
Luchtfoto: RCE; Siebe Swart
Ontwerp: Tegenwind grafisch ontwerp

Bij het tot stand komen van deze publicatie is zoveel mogelijk getracht toestemming te krijgen voor het beeldgebruik van de oorspronkelijke rechthebbenden of hun uitgevers. Indien een rechthebbende denkt aanspraak te kunnen maken op een beeld, dan kunt u contact opnemen met InfoDesk info@cultureelerfgoed.nl

Er heeft geen nader gedetailleerd veldonderzoek plaatsgevonden in het kader van deze gebiedsbeschrijving.

©Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2016

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed staat voor de bescherming van het roerende en onroerende erfgoed van nationaal belang. Met specialistische kennis stimuleert de dienst een goede zorg voor archeologie, monumenten, cultuurlandschap, beeldende kunst en kunstnijverheid.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
033 – 421 7 421 | fax 033 – 421 7 799
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl